

Psaní ú/ů ve slovech domácích i cizích

13. 10. 2016

Historický exkurz aneb Jak ů ke svému kroužku přišlo

14.–16. století

- původní staročeské [ó] > [uo] > [uo] > [uo] > [ú] = v grafice jako ů
 - > původní o-ový element zanikající dvojhlásky [uo]
- původní staročeské [ú] > [ou] uprostřed / na koncích slov [*louka*<*lúka*]
 - zachováno pouze na začátku slova, tj. jediné pozici, kde nemohlo stát původní staročeské [ó]

Psaní ů

a) v kořeni slova

důvod půl zůstat sůl

b) v předponách zakončených na dlouhé *u*

průchod důkaz

Psaní ů

c) v koncovkách

pánů hradů mužům

d) zakončení adverbii

domů dolů

e) počestělá slova s cizím původem

růže trůn kůr

Psaní *ú*

a) vždy na začátku slova

únor úřad úkaz

b) začátek druhého členu slov složených

trojúhelník víceúčelový

c) ve slovech odvozených po předponě

neúčinný zúčastnit se bezúspěšný

Psaní *ú*

d) ve slovech přejatých

skútr manikúra túje

e) v citoslovcích

bú hú vrkú

f) ve slově *ocún*

Další případy

1) ve slovech přejatých zakončených na *-ura/-urní/-urový/-urka* a *-una* se délka neoznačuje

literatura strukturní brožurka laguna tribuna

2) tvary imperativu:

rozpūlit – rozpul, rozpulme, rozpulte

pūjčit si – pūjč si, pūjčme si, pūjčte si

Souhláskové skupiny

Úvod

kořen nese lexikální význam slova

afixy vyjadřují gramatické či slovotvorné významy

prefixy (předpony): před kořenem

sufixy (přípony): za kořenem

ne-vin-ný

alternace změna hlásek v kořenu slova (*ruka – ruce – ručka*)

Psaní *-nn-*, *-n-*

-nn-

adjektiva odvozená příponami ***-ný/-ní*** ze substantiv s kořenem končícím na ***-n/-ň***

vin-a -> ***vin-ný***

účín-ek -> ***účín-ný***

Psaní *-nn-*, *-n-*

skupina *-nn-* zůstává i při

a) stupňování těchto adjektiv

účinný -> *účinnější* -> *nejúčinnější*

b) odvozování adverbí z těchto adjektiv

účinný -> *účinně*

c) tvoříme-li z těchto adjektiv substantiva zakončená na *-ost*

účinný -> *účinnost*

Psaní *-nn-*, *-n-*

-n-

a) adjektiva odvozená příponou *-í* od jmen pojmenovávajících zvířata

havran -> havran-í *slon -> slon-í*

b) podst.jm. odvozená příp. *-ík, -ice, -ina* z adjektiv zakončených *-ný/-ní*

den-ík *cen-ík* *vin-ice* *cen-ina*

c) adjektiva utvořená ze substantiv příponou *-ěný*

vlna -> vln-ěný *hlína -> hlin-ěný*

Psaní *-nn-*, *-n-*

d) adjektiva odvozená od příčestí trpných

dán -> *daný* *obviněn* -> *obviněný* *zachráněn* -> *zachráněný*

e) ve slovech *raný* (= *časný*, *brzký* VS. *ranná zimnice*), *dceřiný*, *vraný*

f) jmenné tvary adjektiv v mužském rodě, singuláru

vin-en *povin-en* *nevin-en* (vs. *vin-ni*, *povin-na*, *nevin-no*)

Ostatní případy zdvojených souhlásek

a) plurál adjektiv VS. komparativ/superlativ adjektiv

jednodušší (lidé)

tiší (zloději)

jednodušší (řešení) (alternace ch>š + -ší)

tišší (hudba)

b) *měkký, měkkost, měkkýš* VS. *měkce, měkoučký, měkčený*

c) *babiččin, pecce, racci, samiččí (vs. samičí), lasiččí (vs. lasičí), oddělit*

Tvary adjektiv zakončených na -ský/-ští

souhlásková skupina ze slovotvorného základu a přípony -ský

1) spojení zachováno beze změny

-ž + -ský	<i>muž-ský</i>	<i>paříž-ský</i>	<i>muž-ští</i>	<i>paříž-ští</i>
-š + -ský	<i>habeš-ský</i>	<i>lotyš-ský</i>	<i>habeš-ští</i>	<i>lotyš-ští</i>
-č + -ský	<i>přelouč-ský</i>	<i>přelouč-ští</i>		
-z + -ský	<i>francouz-ský</i>	<i>kirgiz-ský</i>	<i>francouz-ští</i>	<i>kirgiz-ští</i>

Tvary adjektiv zakončených na -ský/-ští

3) dochází ke zmenšení počtu souhlásek

-s + **-ský** se zjednodušuje na **-ský**

Rus ruský ruští

-c + **-ský** se zjednodušuje na **-cký**

Lobkovic lobkovický lobkovičtí

-k + **-ský** se zjednodušuje na **-cký**

Turek turecký turečtí

Místní jména cizího původu

...se zakončením na *-berg, -berk, -borg, -burg, -burk, ing* nebo se skupinami *-nk-, -ng-* v základu ztrácejí před příponou *-ský/-ští* koncové *-g/-k*

Norimberk -> norimberský

Nymburk -> nymburský

Helsinky -> helsinský

Augsburg -> augsburský

Místní jména cizího původu

souhlásky *k* a *g* zůstávají u anglických jmen

Reading -> *readingský* *Norfolk* -> *norfolkský*

a obecně ve jménech, kde naznačují zadopatrovou výslovnost *n*

Peking -> *pekingský* *Luo-jang* -> *luojangský*

1. Nejce-ější poštovní známky mám uloženy v ochra-ých sáčcích.
2. Ra-á gotika je stejně půvabná jako gotika pozdní.
3. Ce-ím si ho jako soupeře.
4. Proti mnohým živeln-m pohromám je člověk bezbra-ý.
5. Některé slamě-é figurky jsou velice hezké.
6. Mělnické vi-ice založila podle pověsti kněžna Ludmila.
7. Pod kame-ým stropem vzniklo jezírko.
8. Ce-ík jídel mě odradil od návštěvy restaurace.
9. Sestavování modelů je zábavná, ale i náročná či-ost.
10. Soudce musí být nestra-ý.
11. Poranění kole-ího kloubu je pro výko-ého sportovce nepříjemné.

- 13) Jeli jsme na výlet do (Adršpach) skal.
- 14) Moji (Adršpach) příbuzní jsou milí lidé.
- 15) (Curych) a (Hamburk) škola souhlasily s výmě-ým programem.
- 16) (Radhošť) masiv je dlouhá léta cílem návštěvníků Beskyd.
- 17) (Krkonoše) lesníci bojují proti zkáze lesních porostů.
- 18) (Vlach) architekti přispěli ke kráse barokní Prahy.
- 19) (Rožmberk) rod sídlil v jižních Čechách.
- 20) (Tibet) teriéři pomáhali při pastvě v horách.
- 21) Město Zábřeh dalo jméno (Zábřeh) vrchovině.
- 22) (Kroměříž) občané byli svědky zasedání (říše) sněmu.
- 23) (Kroměříž) sněm rozhodl o zrušení roboty.